

A GÖRÖG MITOLÓGIA KERTJEIBEN

JEGYZETEK AZ ANTIGONÉ SZABADKAI BEMUTATÓJA UTÁN

A mitikus-tipikus szemléletmód elsajátítása kétségkívül korszakalkotó az elbeszélő életében, művészi hangulatának sajátos emelkedését jelenti, a megismerés és az alakítás derűjét, melyet késői esztendőkre szokott tartogatni az élet; mert az emberiség életében a mitikus korai és kezdetleges fokot jelenti, az egyes ember életében azonban a későit és érettet.

Thomas Mann

1. Amint egy színház elismert klasszikus drámaíró művét tűzi műsorára, a színházkedvelő közönség fokozottabb érdeklődéssel fordul meghirdetett előadása felé. Ha számokban nem is, de minőségben, a művészi élmény iránti szomjúságában még fokozottabb ez az érdeklődés, amikor alkalom nyílik arra, hogy a görög antikvitás világából olyan képet kapjunk, amely másfél ezer év előtti hérosztörténeteket elevenít fel s annak minden felsejülő árnyát és fényét élénk vetíti. A néző a távoli múltba réved, ismert és ismeretlen ösvényeken jár, és valami fölemelő érzés tölti el, hogyha csak egy vagy két órára is, együtt él, együtt lélegzik a hellén kor alakjaival.

Bármelyik művet említjük is meg a hellén tragédiaírók alkotásai közül, mindegyikből kikerekedik a teljes élet. „Gyors a belső szereposztása e népek — írja Némethi László —, kevés emberi szájjal olyan drámát bonyolít le, melyből semmi sem hiányzik, ami emberi.” És minden mű a hellének életének egy-egy darabját úgy mutatja be, hogy kivillan belőle az egész ógörög történelem. Egy darab is befejezettségével az egészet jelzi. A hős és a kar minden sorsfordulón úgy felrajzolja előttünk a képet, hogy a múlt még hamvaiból is átível a jelenbe, a szép és a rút, a jó és a gonosz örök harcaiba; a jelen pedig a jövőt sejteti, melyben helyén van az érző és ható szív, de csak addig dobog, míg el nem hagyja kamaráit a vér... Azután...

Ugy érezzük, hogy Európa kultúrájának bölcsője ringott a görög mitológia kertjeiben, s belőle léptek ki az utána következő nagy korok megteremtői.

2. Merész vállalkozás egy aránylag fiatal összetételű együttestől a tragédia nagymesterei felé fordulva Szophoklész-művet a műsorára tűzni. A kérdés élénk toppant: van-e hozzá roppant terheket elbíró erő?

A Szabadkai Népszínház idei műsortervének olvasásakor ez volt az első kérdés, ami foglalkoztatott. A nagy boltozatú tragédiának kik lesznek a boltozatot Atlaszként tartó óriásai? Szophoklész szövege olyan, mintha kőbe vészték volna. Tömörsege a görög szobrokra emlékeztető, s egy-egy jelenetének olyan „mélylélektani” gyökerei vannak, hogy mindenikről külön tanulmányt írtak már, és lehetne ma is írni. Mindez csak akkor nem hat visszariasztóan, ha bízunk a fiatalokban, s éppen arra hangoljuk fel magunkat, hogy lássuk, halljuk: a legnagyobb követelményű művek örökké élő hősei hogyan szólalnak meg az ő nyelvükön?

A rendező Szabó István tudta, kikre építi a darabot. Amikor a rendezői forgatókönyvét írta, már érőben volt a játékkeret. Talán a tragédia belső szerkezetének feszítő ereje érlelte meg benne azt a gondolatot, hogy Antigonét amfiteátrumszerű megoldással lépcsőzetesen emelkedő nézőtér központjába állítsa. A tragédia forró légkörének ilyen leszorítása

felfokozta a lelkekben dúló szenvedélyek hullámveréseit; a görögösen leszűkített játszotéren a néző valóban együtt élt a színésszel, olyan része volt az előadásnak, mint a hellének idejében a néző a kópádon. A pergő jelenetekben igyekezett úgy fordítani az élő képet, hogy színészei farkasszemmel nézzenek egymással, és a pillanatnyi néma csöndnek is cselekményfejlesztő ereje legyen. Ehhez kitűnő tipológiájával rendezői ereinyeit csillogtatta meg, még bátor „mesterhúzásaiban” is. Jelen volt benne a belső görögös fegyelem és kiegyensúlyozottság. A kar, mint elbeszélő erő nem a stílusok összejáratásában, hanem a több szólam összehangolásában érvényesült. Mindezt a merész vállalkozás igazi sikerének jelentős része neki köszönhető. És igazát ismételjük: a fiatalokra rá lehet bízni a legnehezebb feladatot is.

3. Nem tudom, hogy a színészek mennyi ideig dolgoztak a darabon, és hány munkaórán át tartott ez a fárasztó, nehezebb részeiben fájdalmas gyakorlat. De becsülettel elvégezték, mint olyan dolgozók, akik addig nem adják ki kezükből a befejezettnek vélt munkát, amíg az erejükhöz mérten nem tökéletes.

Mércéjükben nem csalatkoztunk. (Itt mindjárt meg kell mondanom, hogy jegyzeteimet mint néző írtam, nem mint színikritikus, aki hangosan ki is mondja: „A közönség hadd dicsérje, nekünk az a célunk, hogy ki-belezzük!”)

A címszerepben Jónás Gabriellát láttuk. Testalkata, orgánuma — már nem egyszer mondtuk — mintha a kijelölt szerepre predestináltak volna. Vannak lelkek, akik a legrejtettebb érzésekre is úgy rezonálnak, mint a legfinomabb hangszer... Antigonét Jónás Gabriella egy darab mitológiát láttató alakításában olyannak láttuk, mint a Nőt, aki az erkölcs legmagasabb fokán áll és küzd; mindent képes feláldozni azért, hogy porba hullott családtagjait legalább tisztességesen elhantolva lássa, s így őrizze meg emléküket. Dikciójából, mimikájából és lélegzetet visszafogó szép hallgatásából mindezt kiolvastuk. Így élt egy nő a régi hellén korban, aki emberi fogadalmáért — amiért az istenek sem sújthatták őt, csak az őnmaga hatalmától embertelenné vált Kreón — feláldozta fiatal életét, méhében féltve őrzött anyai reményeit, tiszta szerelmét: élve önmagát temette el. Szép szeme villogásában is remegett ez az örök búcsú: Antigoné búcsúja a meg nem élt élettől.

A tragédia hérosztörténeti nagy alakja Kreón, az önkényuralmától elvakult király, aki mindenkit, aki parancsának ellen mer szegülni, a halálba küld. Övé a korlátlan hatalom: lángot vet benne ennek a tudata. Mindenkit éget, de embertelenségéből nincs kiút: önmagát is elemészti. Antigonét halálra ítéli, mert az fivérét, Polüneikészt — bár ő halálbüntetés terhével megtiltotta a testvérharcban elesett fivér elföldelését — mégis elhantolta. Ezzel a halálos ítéletével veszítette el egyszülött fiát, Antigoné jegyesét, Haimont, és feleségét, Eurüdikét. Korica Miklós ebből a sok feszültséggel, vad indulattal teli negatív héroszból olyan szörnyeteket formált, akit az emberi formából való kiveiktözése idején a maga alkotta iratlan törvényei tartanak életben. Korlátlan uralmának egyetlen eszköze, hogy halálos ítéleteivel rettegésben tartja alattvalóit: a népet. Korica Miklós ebben a fékevesztett izzásban szophoklészi magaslatoakra emelkedett. Tüzesen villogó szemével, fürgeteges játékával a szövegvékonyvet nem ismerők között is mindenkit megejtett; szilaj kitöréseivel partnereit is megremegtette, csak egyetlenegy: Antigonét nem. Toporzékolásából előre hangosan kicsendült, hogy ez lesz a veszte. A nagy uralkodó sziklaszilárdnak hitt gerince Tiersziasz világtalan jós vészjósló jövendölése alatt megtört. Egy összetört ember vonaglik előttünk az amfiteátrumban. Kreón volt az, aki az életben mindent elvesztett. Úgy vergődött előttünk, hogy majdnem vele vergődve mindezt elhittük neki. Abban volt Korica rendkívüli alakítása nagy, hogy valamennyiünket szorongatóan megközelítette azt, amiben Oidipusz királytól kezdve Antigonén át Elektraig Szophoklész a tökéletesség csúcsát elérte. És ez a játék olyan volt, mint egy sziszüphoszi küzdelem a csúcs felé törésben. Ez a legszebb művészi erény, még ha olykor lefelé gördül is a szikla. Meg kell fordítani az útját! És Koricának ez sikerült a transz olyan felfokozásával, hogy majd belefűlt.

Nem lett volna ilyen teljes a Szabó István által megkomponált szophoklészi tabló — az Oidipusz család tragédiája —, ha Oidipuszt nem jeleníti meg olyan megrázóan Barácius Zoltán, Iszménét testvéri hűséggel Kerekes-Bevk Valéria, Kreón fiát, Haimónt a színház fiatal ígérete, Kovács Frigyes, Tieresziaszt hellén vonásokkal sejtelmesen ábrázolva Arok Ferenc — mintha Laokoónt láttam volna magam előtt —, Polineikészt szép fegyelmezettséggel Medve Sándor, a hírnököt epikus erővel Albert János, a maga életéért rettegő őrt mélyen, emberien Szél Péter, és Eurüdikét élete utolsó tragikus pillanatában Albert Mária.

A társulat valamennyi tagja fellépett ezen az estén. Együtt láttuk őket egy tragédiába egybeforrva ott a színen, ahol Antigoné kelt harcra kora förtelmével, és a fürtelem bukott el az emberiség minden ember-telenségét megtörő keze alatt.

4. Petrik Pál ebben a kis forró körben borongón — nem a herculeumi napsütésben — élénk varázsolta a hellén amfiteátrumot. Díszleteit olyan ökonómikusan, finom rátalálásokkal állította össze, hogy érzékeltette vele az ógörög architektúra legbeszédesebb elemeit. Ezek minden halmozás nélkül egymagukban élnek. A korinthuszi oszlopok maguktól beszélnek s étellel telítik meg őket Mihajlovity Annamária a távoli múltat emberközelbe hozó látványos jelmezei. És a domborművel az ősi háttér vonásait érzékeltették velünk úgy, mintha a ború után a verőfényes mezőkön az örök nap ragyogna felettünk.

Ezt így látjuk ma is: Szophoklész láttatja így velünk népe életét.

A vajdasági hivatásos színházak 29., 1979. május 4-től 16-ig Versecen megtartott találkozásának zsűrije az *Antigoné*t nyilvánította a szemle legjobb előadásává. Szabó István rendezői munkájáért, Jónás Gabriella és Korica Miklós pedig színészi alakításáért fődíjat kapott. Kerekes Valéria és Arok Ferenc epizódszerepéért jutalomban részesült, Kovács Frigyes teljesítményét pedig dicséretes oklevéllel jutalmazta.